

Dr. Hadnagy Imre József

GONDOLATOK A HAZAI ÖNKÉNTES T ZOLTÓSÁGOK ELS VILÁGHÁBORÚIG TARTÓ TÖRTÉNETÉHEZ

Abstract

A cikk a Magyarországi önkéntes t zoltóságok történetének legkorábbi szakaszát tárgyalja. A hazai t zvédelem fejl désér l; a települések szerepér l; a diákt zoltóságokról, a céhek t zoltói munkájáról; a szervezett t zoltóságok létrehozását szolgáló munkáról; az önkéntes t zoltóságok megalakulásáról és félévszázados múltjáról szól. Vizsgálja Erdélyben az önkéntesség eszméjének terjedését.

Kulcsszavak: szervezett t zoltóság; önkéntes t zoltóság; köteles t zoltóság; céhes t zoltás; gr. Széchenyi Ödön és Szentgyörgyi Dénes t zoltói m ködése; Erdélyrész, Háromszék vármegye, Sepsiszentgyörgy önkéntes t zoltósága.

THOUGHTS TO THE HISTORY OF THE HUNGARIAN VOLUNTEER FIRE SERVICES UNTIL FHE FIRST WORLD WAR

Abstract

This article discusses the earliest phase of the history of the volunteer fire services in Hungary. This article is about the development of domestic fire protection; the role of settlements; about student fire brigades; the firearms work of guilds; about to the work of organizing fire services; about the formation and the half-century history of voluntary fire brigades. It examines the spread of the idea of volunteering in Transylvania.

Keywords: organized fire brigade; voluntary fire brigade; fire brigade; guilty of fire; gr. Ödön Széchenyi and Dénes Szentgyörgyi fireman's work; volunteer fire services in Transylvania and in Háromszék county and in Sepsiszentgyörgy transylvanian city.

1. BEVEZETÉS

A hazánkban évszázadokon keresztül a tüzek elleni fellépés, elterjedésének megakadályozása a települések feladata. Ennek megoldását nehezítik a tűzoltószerelések hiánya mellett az építkezések szabályozatlansága; a jól éghető építőanyagok alkalmazása; az emberi élet nélkülözhetetlen kelléke a szándékosan keltett tüzek körüli eljárás rendellenességei; a mesterségek gyakorlásához tartozó tüzek kezelésének hiányosságai; a feleltelen dohányzás; a takarmány, a fűanyagok tárolásának elégtelenségei. A felsorolt szabálytalanságok gyakorta tetemes tüzek okozói. A tüzok elkerülésére az emberi gondolkodásnak és alkotó gondolatoknak, fantáziájának köszönhetően a települések egymástól függetlenül hathatós szabályokat alkotnak és gyakorlatot folytatnak. A tűz megelőzésének szabályai, a tűz körüli eljárási rend - írásos formában - legkorábban a helyi tűzszabályrendeletekben jelenik meg. Ezek összevetése alapján megállapítható, hogy a tűz megelőzéséért és megfékezéséért a közösségek teendőiben valamilyen összhang létezik. [1] [2]

Az államalapítás óta hazánkban a tűzvédelemre vonatkozó állami elvárás létezik, bár sokáig állami szabályozás nincs, ha van az nagyon általános. Az állam anyagi gondoskodása nélkül a tűzvédelem legkorábban a települések lakosságának, idővel állami akartként az ott működő céheknek, majd önkéntes tűzvédelmi szervezeteknek, később az iparosodásnak köszönhetően a saját működési területükön a mezőgazdasági, ipari, gazdasági szervezeteknek az ügye. A tűzvédelem idővel állami feladattá válik, megoldására állami szervek létesülnek, az anyagiakról az állami költségvetés gondoskodik. Ma már a tűz megelőzés, tűzvédelem társadalmi ügyként képzett szakemberekkel, korszerű technikai eszközökkel és korszerű tűzvédelmi eljárásokkal egyetemben. A legutóbbi évtizedekben az éghajlatváltozás, a globalizáció, modern világunk számtalan kihívása okán a tűzrendészet a katasztrófavédelem részterületévé vált, és azonnali, első, legfőbb beavatkozó erejét képezi. [1] [2]

2. TÖRTÉNELMI VISSZATEKINTÉS

A magyar korona országaiban a tüzek megelőzése, elterjedésének megakadályozása, megfékezése a középkorban a települések iparosait tömörítő céhekre rótt felelősségben és a lakosság hathatós támogatására épülő tevékenységi rendben valósul meg. A céhek gyakorlati teendői a településeken fő vonalakban egységes elgondolásokra épülnek. A **céhek**, mint kötelezett szervezetek a később megalakuló **köteles tűzoltóságok** elődjeiként a helyi elírások szerint működnek az 1872. évi megszüntetésükig. [1] [2] [3]

Az ipari forradalom kibontakozása, ennek nyomán a mezőgazdasági fejlődés egy új szakasz kezdete a tűzvédelemben, amely elrevetíti a céhek szerepének módosulását, a **tűzvédelem egész rendszerének megreformálását**. A megújulás érdekében születik meg II. József **tűzrendészeti pátense**, amely csak megerősítése ez ügyben az állami akaratnak, elrejtő abban az értelemben, hogy külön-külön tárgyalja a **tűzrendészet** – ma is elfogadott – három elemét (**megelőző tűzrendészet, tűzoltás, tűzvizsgálat**), és azok körébe tartozó feladatokat. [1] [3]

A tűz elleni küzdelem segédereje sokáig a diákság. A történelmi Magyarország **diáktűzoltóságai** (Debrecen, Sárospatak, Hódmezővásárhely, Kunszentmárton, Marosvásárhely, Nagyenyed, Gyulafehérvár, Székelyudvarhely, Eperjes, Nagyszombat, Kalocsa) **az önkéntes tűzoltóságok elődjeiként** a kollégiumok épületeinek védelmére szerveződnek, de egyesek a városi tüzek eloltásában is szorgoskodnak, pl. a debreceni diáktűzoltók – hivatalos néven a machinista, később gépelyes, majd vízipuskás társaság, legutóbb főiskolai tűzoltó-társulat. A tanév során a kollégiumi diákok jól szervezett és felszerelt tűzoltó szervezetei az éledek, vagy kitört tüzek esetén képesek a tanintézet megóvására. Tanítási szünetben ez a tűzoltó erő – a szülőkhöz hazatérő diákok hiányában – nem létezik, ezért történhet meg, hogy az 1802-es debreceni tűzvédelemben a kollégium is leég. [1] [3]

3. A RENDSZERES (SZERVEZETT) T ZOLTÓSÁGOK MEGALAKULÁSA

A nyugat európai országok egy részében hazánkat megelőzve már XVII-XVIII. században felvetődik az a gondolat, hogy a t zoltást megfelelő állású emberekre kellene bízni. Példaként, 1685-ben Bécsben négy fecskendő kezelje állandó alkalmazásban áll, 1702-ben Madridban már katonai t zoltóság létezik, 1774-től Londonban t zoltó brigád működik. [1] [2] [3]

A céhek t zoltói működésének legfőbb gátja az ipari fejlődés, ugyanis a kétszázéves szakemberek egy ipari üzemmel, mint vetélytárral a szakmájuk szüntelen gyakorlásával képesek felvenni a versenyt, megmaradásukat biztosítani. Az időnként jelentkező t zoltói feladatok az iparosokat munkájuktól elszórlítják, azt hátráltatják, nehezítik megélhetésüket. Ennek súlya még tetemesebb az egyre korszerűbb ipari üzemek létrejöttével, amelyek a céhek életterét még tovább szűkítik. [1] [2] [3]

Európa nyugati felén a XIX. század elejétől a rohamléptű ipari fejlődés eredménye új iparágak megjelenése, a nyersanyag és energiaipar kifejlődése, ennek nyomán modern gyárak, üzemek épülnek, mezőgazdasági és élelmiszeripari létesítmények születnek, áruházak, raktárak, köz- és kulturális intézmények létesülnek, az iparvárosok bérkaszáryaiban tömegek élnek. Mindezeket veszélyt is rejtnek magukban, és korszerűtlen rendszert követelnek. Ez utóbbinak a legfőbb mozgatóereje az, hogy a létrejött „új közegekben” az ébredés, vagy lehetséges tüzek nagy értékeket, sok embert veszélyeztetnek, különleges anyagok éghetnek, magas épületekben keletkezhetnek tüzek. A t zvédelem korszerűsítése mindezeket figyelembe véve történhet, ennek gyakorlatban megvalósítandó szükségsszerű és legfőbb elemei:

- A rendszeres (szervezett) t zoltóság létrehozása.
- Az ipari forradalom kihívásainak megfelelő t zoltószeretek megalkotása, rendszeresítése.
- A nagy szakértelemmel rendelkező t zoltók képzési rendszerének kialakítása.
- Modern technikai eszközök és eljárások alkalmazása a t zoltásban.
- Az országos t zvédelem rendszerének kialakítása.
- A t zvédelem törvényi szabályozása.

- A t z védelem állami üggyé válása, az állami szerepvállalás. [1] [2] [3]

A hazánkban a kibontakozó gazdasági fejl és következményeként is egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a céhek, mint az ipari termelés másodheged sei a beköszönt új társadalmi-gazdasági rend viszonyai között a t z védelemben nem képesek helytállni. Ennek nyomán hamarosan megfogalmazódik az a kívánalom, hogy a céheket mentesíteni kell t zoltási kötelezettségeik alól, a t z védelmet és a t zoltás ügyét jól képzett szakemberekre, kell gyakorlattal, helyismerettel rendelkező állandó csapatokra kell bízni. Szervezett, rendszeres t zoltóságokat kell létesíteni. [1] [2] [3]

A rendszeres (szervezett) t zoltóság adott elvek szerint felépített és működő, a kor technikai színvonalán álló eszközökkel felszerelt t zoltó szervezetek összessége, amelynek elemei a létrehozásukat képező célok alapján közigazgatási egységekhez, mezőgazdasági, ipari és más gazdasági szervezetekhez vannak rendelve és azok érdekében végzik feladataikat. [1] [2] [3]

A t z védelemben, t zoltásban a **jól képzett emberek**, a későbbi szakemberek – a **t zoltók - kapnak** egyre inkább **szerepet**. A történelmünkben ettől kezdve a minőségi változás eredményeként megalakuló t zoltó szervezetek, már megnevezésükben is t zoltó egyesületek, egyletek, testületek, karok, vagy csak t zoltóságok, és a *rendszeres t zoltóság egy-egy elemeiként jelennek meg*. Ám, ahogy azt a hazai történések is bizonyítják, időben nem egyszerre jönnek létre. [1] [2] [3]

A t zoltóságok palettája azonban nemcsak a megnevezésükben, hanem a t zoltóságok szervezetére nézve is színes. Szervezetük szerint a t zoltóságok lehetnek önkéntes, fizetéses (szegdményes); hivatásos, községi kötelezett és magán (gyári, bányai, uradalmi stb.) t zoltóságok. [1] [2] [3]

Hazánkat megelőzően az 1800-as évek elejétől a világ számtalan országában alakulnak önkéntes és hivatásos t zoltó szervezetek, amelyek településekhez, nagyobb ipari, gazdasági létesítményekhez tartoznak. A spontán indult szerveződések idővel már tudatosan történik, jól ki-munkált (esetenként tudományosan megalapozott) elvekre épül. [1] [2] [3]

Országunkban is, de a világ több országban sem kétséges, hogy katonai mintára kell a t zoltóságokat létrehozni, mert a t zoltás gyakorlata fegyelmet, önuralmat, a nehézségek elviselését, bátorságot, tetterűt, szakmai ismereteket, hozzáértést, a t zoltók együtttartását, gyors riaszthatóságát stb. igényel. Ehhez szükségszerűen hozzátartozik az egyenruha viselés, véd felszere-

lős használata, az egységes t zoltó felszerelés, laktanyák (t z rségek) létesítése, szervezett t zfigyel rendszer, jelz és riasztóberendezések rendszeresítése, alaki és szolgálati szabályzatok megalkotása stb. A dolgot jelent sen megkönnyíti, hogy ezekhez mintát lehet venni a katonai területr l.

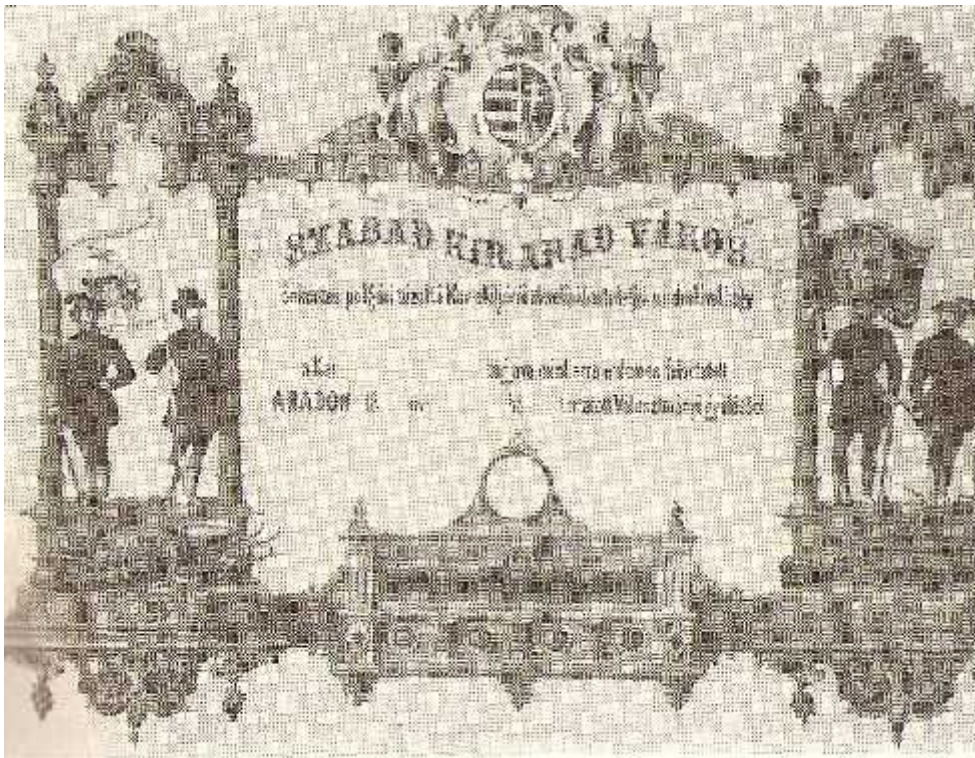
4. A HAZAI ÖNKÉNTES T ZOLTÓSÁGOK SZERVEZÉSE, MEG- ALAKULÁSA

A m velt nyugaton már rég meghonosodnak m ködnek a modern t zoltóságok, amikor nálunk még a reformkor emberei vívják harcukat a feudalizmus terheit l való megszabadulásért. Kés bb a nemzet fennmaradásért való több évtizedes küzdelem köti le erejüket.

A reformkorban már történnek kísérletek a t zvédelem, t zoltás rendszerének megváltoztatására. Példaként Kossuth Lajos 1827-ben szabályzatot dolgoz ki Sátoraljaújhely t zvédelmére. A város lakosságának csaknem egyhatedének szán t zvédelmi feladatot. A királyi Magyarországon els ként 1834-ben az Aradi Önkénytes Polgári T zoltókar jön létre. (az **1. képen** a tagfelvételi igazolvány látható). A kép két oldalán az aradi önkéntesek az egylet által viselt ruhában, zászlóval, t zoltó felszereléssel /bontó balta, kard stb./, állóhelyük el tt elhelyezett korabeli t zoltószerek ékesítik az okmányt. [1] [2] [3]

Az 1848-49-es polgári forradalom és szabadságharcot megelőzően t zoltószervezetek létrehozása az adott település kezdeményezésén, anyagi támogatásának lehet ségein, az engedélyezési eljárás lefolytatásán múlhat. A bátor, kezdeményez , a közösség érdekeit tántoríthatatlanul képvisel emberek és más egyéb feltételek hiányában ezzel a lehet séggel kevesen élnek. A szabadságharc bukása után a császári önkény t zzel-vassal hadakozik olyan szervezetek létesítése ellen, ahol sokakat tartanak egybe, s t egységesen vonulhatnak ki az utcára; akik kardot is viselnek, mint például az aradiak; akik szervezett gerundiumos csapatot alkotnak, mint a debreceni diákok; mint a hivatalosan baltát hordozni jogosított t zoltóságok, mert a t zoltók és a t z körül óhatatlanul megjelen „bámész” emberek sokasága kezelhetetlen tömeget képviselhet. A települések t zoltóságai ebbe a körbe tartoznak, kivételt képeznek a gyárak, üzemek, gazdasági szervezetek t zoltóságai, ugyanis azok a gazdasági egység terüle-

tén m ködhetnek, az utcára vonulásuk kizárt, ezért nem lehetnek rebellisek. Az 1867-es kiegyezésig ez a gyakorlat lényegesen nem változik, bár a t zoltó és a tornász egyesület alkotta egység némi el nyt élvezhet, de egy t zoltó-tornász egylet megalakulását kér el terjesztés esetén is észlelhet az id húzás. Ebben az áldatlan helyzetben a kiegyezésig csak néhány tíz egylet alakul, azt követ en tömegesen létesülnek t zoltó szervezetek. [1] [2] [3]

1. kép. Az aradi Önkénytes Polgári T zoltókar tagfelvételi igazolványa
Forrás: Tarján Rezs : Az önkéntes t zoltóság történetéb I. (BM T zren-
dészet Országos Parancsnoksága, 1968. 9. oldal.)

Hazánkban már XIX. század közepén egyértelm , hogy a gyakori t zvések ellen az eddigi gyakorlattól eltér en társadalmi összefogással valamit tenni kell. Ennek alapja az az eszme, hogy településenként egységes elgondolás alapján t zoltóságokat kell létesíteni, azok m ködésének azonos elveken kell alapulni. Az eszme gy zelemre vitele tekintélyes és lelkes, rendíthetetlen, ötletdús kivitelez t kíván. A sors kegye, hogy a legnagyobb magyar másodszülött fia gróf Széchenyi Ödön, aki Londonban a t zoltó brigádnál töltött önkéntes szolgálata alatt szerzett szakmai felkészültséggel és kell gyakorlattal a tarsolyában, bátorsággal, hittel és

meggy z déssel állhat élére e szép és nemes eszme megvalósításáért folyó küzdelemnek. Az országban ekkor már létezik néhány m köd t zoltószervezet, de ezek rendszeressé tétele még elméletileg nincs kimunkálva. E szervezetek tüzek elleni küzdelme az elszigeteltségükben, az alkalmas és hatékony eszközök hiányában kevés sikerrel kecsegtet. Ezen a lakosság buzgólkodása, egyesek önfeláldozása, emberfeletti helytállása lényegesen nem változtat. [1] [2] [3]

A feladat megoldásához támogatók, aktivisták kellenek, akikkel egyetértésben határozni lehet a nyugaton már m köd t zoltószervezetek hazai meghonosításának részleteir I. Széchenyi gróf és társai az els értekezleten - 1862 karácsonya el tt – egyetértének abban, hogy: „*honfiaink lovagias és bátor jellemvonása után ítélve, de meg finánciális okokból is, társadalmi viszonyaink közt a legmegfelel bb s legcélszer bbnek az önkéntes t zoltó egyletek rendszere látszik.*”¹ A továbbiakra vonatkozóan - meglátásuk szerint - a legfontosabb teend k:

1. Az alapszabály tervezetének kidolgozása.
2. A budapesti egylet megalapításának társadalmi el munkálatai.
3. A helyhatósági engedély megszerzése.
4. F városi egyletek szervezése, és
5. Ugyanennek országos mintaegyletté tévése. [1] [2] [3]

A második értekezlet meghatározása szerint az önkéntes t zoltó egyesület nem más, „*mint polgárok alkotta testület, amelynek tagjai pénzbeli ellenszolgáltatás nélkül felebaráti szerezetben l vállalják a javak t zt l való megmentését, megóvását, mindezt a közjólét fejl dése érdekében teszik az egyén, a társadalom és az állam javára.*”² Az önkéntes t zoltóságok létesítésének tervezete a császári ügyintézés útveszt jében a közveszedelemt l való félelem okán sokáig az „asztalfiókban hever”, jóváhagyására hónapokkal a kiegyezés el tt (1866. december) a soproni önkéntes t zoltó egylet megalakítási tervével egyidej leg kerül sor. [1] [2] [3]

A mai f városban, akkor még különálló Pesten és Budán, egy-egy önkéntes t zoltóság alakul az egyik Budapesti önkéntes (1870), a másik Pest városi (1869) t zoltó egylet. Ennek érdekessége, hogy a Budapesti önkéntesek a mai f város egész területén m ködnek. Budapest

---

¹Markusovszky Béla: Magyar Országos T zoltó-Szövetség története. Az els két évtized /1870-1890, Budapest, 1911. 4. oldal.

²U.o. 5. oldal.

1873-ban Pest, Buda és Óbuda egyesülésével jön létre, a Budapesti önkéntes t zoltóság megnevezése csak megelőzése a későbbi egyesülés utáni névnek, illetve jelzés érték a m ködési területet illet en. A két f városi t zoltó egyesület csak nehezen jön létre, és mire minden akadály elhárul a megalakításuk útjából a vidékiek közül már m ködnek az aradi (1834), a debreceni (diák), az óbudai hajógyári (1855), a soproni (1866), nagyvárad (1867), pozsonyi (1867), temesvári (1868), varasdi (1868) nagyszombati (1868) önkéntes t zoltó egyletek. A f városiak óvatossága, de más okok is generálják azt, hogy miként az önkéntes t zoltó egyletek megalakulásának, ugyanúgy a szövetségi eszme megfogalmazásának, és ennek nyomán az országos t zoltó szövetség megalakításának gondolata sem f városi eredet . [1] [2] [3]

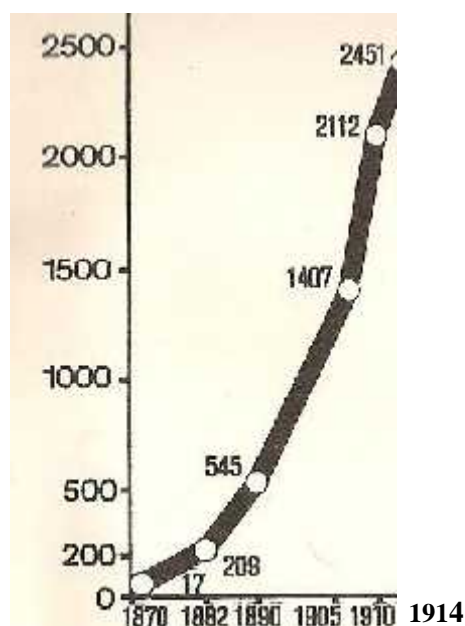
Az 1867-es kiegyezés a császári önkény által emelt gátakat lerombolja, ettől kezdve sorra alakulnak önkéntes t zoltó egyletek. Azok száma - a szerző rendelkezésre álló irodalomból - pontosan nem állapítható meg.

A szövetségi eszme meghirdet inek - a soproniaknak - a kezdeményezése egyértelművé teszi, hogy a t zoltó testületek önállóan, elszigetelten nem képesek m ködni, hanem a nyugati országok mintájára az érdekeiket képvisel , munkájukat segít , összehangoló stb. er sen szervezetbe kell tömörülniük. A hadsereg mintájára, annak a vezérkarához hasonló integráló, er sen központosító, az érdekeket következetesen képvisel vezet szervezet kell létrehozni. [1] [2] [3]

Az önkéntes t zoltóságokat tömörít szervezet 1870-ben alakul meg Magyar Országos T zoltó Szövetség (MOTSZ) néven. A szövetségbe való belépés önkéntes, a taglétszám növekedése jelzi, hogy a t zoltó testületek belátják a szövetséghez tartozás fontosságát. Az OTSZ tagtestületeinek számát jól szemlélteti a **2. kép**. A tagszervezetek számának, valamint a megalakuló önkéntes t zoltó testületek számának növekedési üteme nagy valószínűséggel azonos. A tag-egyletek száma 1870-ben 17, 1890-ben 545, 1914-ben 2451. 1890 és 1914 között 1906-tal emelkedik a taglétszám. 44 év alatt a növekedés 144-szeres, ez a szövetséghez évenként 55 szervezet csatlakozását jelenti. [1] [2] [3]

5. ÖNKÉNTES T ZOLTÓSÁGOK MAGYARORSZÁGON

A hazai szakirodalomban a t zoltóságok történetét taglaló írások – érthető okokból - az el futár, az Aradi Önkényes Polgári T zoltókar, valamint az első között megalakuló önkéntes t zoltóságok közül a Soproni Torna és T zoltó Egylet, a Pest városi, a Budapesti Önkéntes T zoltó Egylet meghatározó szerepével, a szervezett t zoltóságok létrejöttében betöltött meghatározó szerepével, történetével, működésével szinte kivétel nélkül foglalkoznak. Ez az írás a nevezett t zoltószervezetek érdemeit nem elemzi. Egy kis kitérítés tesz a királyi Magyarország Trianonban elszakított területére Erdélybe, és ott időben az I. világháború kezdetéig, valamint Erdély földrajzi területére vonatkozóan a teljesség igénye nélkül – néhány írásra támaszkodva adalékokat szolgáltat az önkéntes t zoltóságok létesítése, megalakulása, szabályozott működése érdekében elért eredményekhez.

2. kép. A MOTSZ taglétszámának alakulása 1870 és 1914 között

Forrás: Tarján Rezső: Az önkéntes t zoltóság történetéből I. (BM T zrendészet Országos Parancsnoksága, 1968. 17. oldal.)

Elsőként az egész ország részhez (Erdély), majd egy vármegyéhez (Háromszék), egy önkéntes t zoltóegyletnek (Sepsiszentgyörgy), végül egy személyhez (Szentgyörgyi Dénes)

/Marosvásárhely/ t zoltói m ködésének egy fejezetével) köthet en nyújt nem általánosítható ismereteket az önkéntes t zoltóság eszméjének terjedésér l, eredményér l. Az országrészt l, vármegyét l leírtak némiképpen azt is közvetítik, hogy a vidéki Magyarország milyen nehézségekkel küszködik a rendszeres t zoltóságok létrehozása ügyében. Erdélyben megtestesül az, hogy a hegyvidéket nem nélkülöz vármegyéiben sok település létezik, és azok zöme kis lélekszámú, eltér en attól, mint ami az „Alföld tengersík vidékének” vármegyéiben van, azaz viszonylag kevés település, nagy lélekszámmal. Különösebb magyarázat nélkül is nyilvánvaló, hogy a nagyobb településeken az önkéntes szervez désnek nagyobb lehet ségei adódnak, mint az egészen kis lélekszámú falvakban. (A hazai népesség közigazgatási egységekhez tartozó arányszámairól az olvasó tájékozódhat az 1890-1910 között készült népességi adatokat tartalmazó (interneten is elérhet) kiadványokból.)

5.1. Az Erdélyrészi önkéntes t zoltó-egyletek 1879-ben

Az illetékes Kerületi T zoltó-Szövetség az erdélyrészi t zoltó-egyletekre³ az 1876-78 évekre az alábbi megállapításokat teszi:

- 1876-ban 38, 1877-ben 46, 1878-ban 50 egylet létezik (a gyarapodás csekély). [4]
- A községek 2%-ában van t zoltó-egylet. [4]
- Több megye székhelye is nélküli a t zoltóságot (Kis-Küküll , Csík, Udvarhely). [4]
- Van 30-40 község, ahol minden feltétele létezik egy jól felszerelt t zoltóegylet megalakításának. [4]
- Sok faluban a társulás iránti igény hiányzik, pedig a legegyszer bb t zoltószeretek is szolgálnák a megalakuló t zoltóegyletet. [4]
- Az egész ország rész 2 101 727 lélekszámára 4500 t zoltó jut ez mintegy 0,2 %. A létező t zoltóságok székhelyeinek lélekszáma 215 619, az itt m köd t zoltók létszáma 4129, ez utóbbi a lélekszám 1,9 %-a. [4]

---

³ Gamauf Vilmos: Magyarázat az erdélyrészi t zoltó egyletek sommás statisztikájához. (Markusovszky Béla: Magyar Országos T zoltó-Szövetség története. Az első két évtized /1870-1890, Budapest, 1911. II. rész. 46-49. oldal.) [4]

- A településen m köd t zoltók és település lélekszámának %-os aránya csökken a település lélekszámának növekedésével.

- a., Az 1000 f alatti települések 6%-ában (ez 3 egylet) 5,48% a t zoltók létszáma.
- b., Az 1000-2000 közötti lélekszámú községek 30%-ában (ez 15 egylet) 4,30% a t zoltók létszáma.
- c., 2000-5000 közötti lélekszámú települések 32%-ában (ez 16 egylet) 3,17% a t zoltók létszáma.
- d., 5000-10000 közötti lélekszámú települések 24%-ában (ez 12 egylet) 1,9% a t zoltók létszáma.
- e., 10000-20000 közötti lélekszámú települések 4%-ában (ez 2 egylet) 1,27% a t zoltók létszáma.
- f., 20000-30000 közötti lélekszámú települések 4%-ában (ez 2 egylet) 0,46% a t zoltók létszáma.

Az egyletek száma 50, a t zoltók létszáma a lakosság 1,91%-a. [4]

- A településen m köd t zoltó-egyletekben (a felmérés 42 egyletre vonatkozik) a tisztek létszáma az egylet létszámának %-ában:

- a., 5% alatti tisztilétszám egy egyletben sincs.
- b., 5-10%-ig van 12 egyletben.
- c., 10-15%-ig van 15 egyletben.
- d., 15-20%-ig van 8 egyletben.
- e., 20-25%-ig van 3 egyletben.
- f., 25%-on felül van 4 egyletben.

Az egyletek zöménél a tisztli létszám 5-15% között van. [4]

A tisztek %-os aránya csalóka, mert egyletenként bizonyos beosztásokra (parancsnok, segédtest, szertárnok, mászó- és szivattyús vezet) a létszámtól függetlenül szükség van. Így alacsony egyleti létszámnál a tisztek magas %-os aránya létfeltétel. [4]

Az egyletek t zoltási képességét jól jellemzi a rendelkezésükre álló fecskend k száma. A vizsgált id szakban 50 egyletre 45 nagyobb és 35 kisebb szívó és nyomószerkezet fecskend jut és régebbi (csak nyomó) szerkezet b l 27 nagyobb és 26 kisebb gép áll rendelkezésre. Örvendetes az új szerkezet fecskend k számának növekedése. Kézifecskend k száma az egylet t zoltási képességet kevésbé befolyásolja, de kívánatos, hogy minél több legyen a háztulajdonosok és a lakosok kezében. [4]

A kendercsövek (töml k) mennyisége a körülményekhez képest megfelel . A kép azonban eléggé árnyalt az 1000 lakos alatti településeken töml alig található, 1000-5000 lakosú településeken átlag 55 m (kivéve Sepsiszentgyörgyöt), az 5000-30000 lakossal bíró községekben átlag 390 méter (a minimum Medgyes és Szászváros 150 m, maximum Kolozsvár 890 m). [4]

Vízfordó szekér nem minden egyletnél van, de a lakosok segítik a saját eszközeikkel. Vízfordó taligát – Marosvásárhely kivételével – csak németajkú egyletek használnak. A t zveder az egyleteknél eltér számban áll rendelkezésre. A létra állomány megfelel , a kis településeken a hétköznapi is használt létrák megfelelnek, nagyobb településeken a létra szerelvények, létra szerkezetek nélkülözhetetlenek a városi építkezés okán. A mesterségbeli tudás növelését szolgálják a gyakorlatok, ezek száma 8-20 között mozog. A tárgyalt id szakban a tüzek elleni fellépés hatékony, nagy pusztító t zvény nem volt, a pusztító elem minden esetben sikeresen lett elfojtva. A jövőben a tüzek pénzkára fontos jelz száma lehet a m ködés fontosságának. Eddig a kárérték nyilvántartásának hiányában egy nyomorúságos viskó elhamvadása és egy gyár elpusztulása egy-egy t zveset jelent, és ez nem mutat rá a kár nagyságára. (A t zoltás során az el nem szenvedett veszteség (a t zt l megmentett érték) ugyancsak fontos jelz szám lehet – megjegyzés HIJ-t l.) [4]

Országos és más országrészek hasonló adatainak hiányában egyrészt összehasonlításra nincs alap, másrészt ugyanezen okból következtetések, törvényszer ségek meglátására, megállapítására nincs lehet ség. Annyi azért a magyarországi helyzethez hozzáf zhet , hogy a jelzett id szakban (1880-as évek elejéig) az önkéntes szervez dés eszméje és a szövetségbe tömörülés fontossága nem vert gyökeret a szent korona országainak összességét tekintve sem. A 2. képen ábrázolt görbe alapján a tagegyesületek számának növekedése az 1876-78 között három év alatt az egész országot tekintve sem növekedett 100-zal, és ez az el z megállapítást meger síti.

Egy kis játék a számokkal. 1879 év elején az országrész lakossága 2 101 727 f , az önkéntes t zoltó-egyletek száma 50, egy egyletre 42 034 lakos jut. Kiemelve Háromszék vármegyét, itt 148 000 lakos él, az önkéntes t zoltó-egyletek száma 3 (Sepsiszentgyörgy, Zágon, Alsó-Csernáton), egy egyletre 59 333 lakos jut, a vármegyében 102 település van és három önkéntes t zoltó-egylet m ködik, tehát csak minden 34. településen alakult önkéntes t zoltó-egylet. Az erdélyi nagyobb városok (községek) vármegyénkénti eloszlása nagy eltérést mutathat, ott ahol egy vármegyében több nagy település van, ott egy önkéntes t zoltó-egyletre kevesebb lakos jut. A vármegyékben, de azokon belül a járásokban 1000 f alatti település tucatszámra van és azokban a fentebb említett eszme kevés foganatra talált, ennek meghatározó alapjai: a közösségek zártak, kis terület ek és a t zvédelmi szabályok betartatásában az emberek következetesebbek, egylet alapítása viszont anyagi tehertételt jelent. A számok mindenképpen arra utalnak, hogy a nagyobb települések könnyebben vállalják az anyagi terheket, a lakosság fogékonyabb az új eszmék befogadására, de legyen egy t zoltó, vagy egy lakos rá a t zvédelem terén – ha az egyáltalán osztható - kevesebb felel sség hárul.

5.2. A háromszéki önkéntes t zoltóegyletek

A háromszéki önkéntes t zoltók történetének lapjai közé a szerz bepillanthatott két könyv⁴ lektorálása során. Nagy bátorság lenne azt állítani, hogy azokra alapozva átfogó kép alakítható ki az erdélyi önkéntesek munkásságáról, m ködésér l. Háromszékre vonatkozóan a könyvek szerz jének meglátásai, megállapításai képezik a további mondanivaló alapját, id ben a fejl dés els világháború kezdetéig tartó szakaszára vonatkozóan.

A t zvédelmet Háromszéken is a magyar szent korona országában elfogadott elveknek megfelelően szervezik meg. Levéltári adatokból ismert, hogy 1811-ig minden településen a szolgabíró irányításával valósul meg a t zvédelem – a céhek t zoltói szerepér l csak esetenként esik szó, de a leírtak meggy znek arról, hogy tulajdonképpen a céhes t zoltásnak megfelelő rendszer m ködik. Ez a közösségek felel sségére, közrem ködésére, éberségére és a helyi

---

⁴Tóth Szabolcs Barnabás: A háromszéki önkéntes t zoltók múltja és jelene. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.) [5]

Tóth Szabolcs Barnabás: Háromszéki t zoltószerke. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2015.) [6]

eljáróság vezet szerepére épít. A gr. Széchenyi Ödön által meghirdetett önkéntességi, valamint Rösch Frigyes és a soproniak által közzétett közösségi eszme fokozatosan Háromszéken is elfogadásra kerül. A kiegyezés után 1870-től a települések elfogadják a t zoltási rendszer szabályait és ott, ahol arra mód és lehetőség van, megalakulnak az önkéntes t zoltóegyletek. [5]

A vármegyei t zvédelmi szabályzat 1873-ban lép életbe, amely minden településre érvényes és ahol önkéntes egylet működik, ott az általa kidolgozott ún. megerősített szabályrendelet az irányadó a t zvédelemre vonatkozóan. Így a kötelezettek mellett az önkéntesek a vármegyei t zvédelem alappillérei. [5]

A köteles t zoltók egy-egy szervezete csoportokból áll, azaz van mászó, szivattyús, rendfenntartó, mentő csoport. A csoportokat tizedes irányítja, a község területét kerületekre osztják utcák, terek szerint. Az önkéntes egyleteknek hasonló szervezeti elemei léteznek, amelyet tisztek vezetnek. A tisztek csoportját a parancsnok, segédtsz, szertárnok, mászó- és szivattyús vezet alkotja. [5]

A t zoltómozgalom fejlesztése megköveteli a Magyar Országos T zoltószövetség szervezetén belül a Háromszékmegyei T zoltószövetség megalakítását. Az az elképzelés szerint összefogja a köteles és önkéntesek munkáját, és képviseli érdekeiket. A vármegyei T zoltószövetség alapítói a sepsiszentgyörgyi, kézdivásárhelyi, sepsiárkosi, nagyborosnyói, árkosi, sepsikörszabasi, kovásznai t zoltóegyletek. 1892-ig a települések zöme elfogadja a t zoltóegylet alapszabályait, ahol ez nem történt meg ott a községi rend t r teendők közé tartozik a t zvédelmi rendszabályok betartatása. [5]

1910-ben Háromszék vármegyében - az 1900-as évek elején közölt hivatalos adatok szerint – mintegy 100 település létezik. A települések t zvédelmének felelőseit vizsgálva az a megállapítás tehető, hogy a köteles (kényszer) t zoltóságok száma nagyobb, az arány nagyjából 1/3 önkéntes, és 2/3 kötelezett. Az önkéntesség eszméjének térhódítása egyértelmű. [5]

Az adatok megerősítik, hogy a lakosság egy része felismeri az önkéntesség fontosságát, a települések nagyobb része azonban megelégszik a kényszerűen létező kötelezett t zoltóságokkal, amelyeknek vezénylőit a települési eljáróság nevezi ki. [5]

A kutatási adatok arra is utalnak, hogy az önkéntes t zoltóegyletek megalakításának motívumai: a lakosság jó véleménye a t zoltók tevékenységéről; a fenntartási költségek megte-

remtésének realitása; egy-egy - az eszmét támogató - karizmatikus egyéniség; a t zoltó ruházat és felszerelés, a t zoltószeretek beszerzésének valós lehet ségei stb. [5]

Az önkéntes t zoltó szervezetek közösségformáló hatása nem lebecsülend – az egyesületek gy jtéssel biztosítják a drága felszerelések, t zoltószeretek beszerzését; közösen alakítják ki a t zoltók létesítményeit (rszoba, raktár, gyakorló hely stb.) Az anyagiak el teremtését szolgálják az egyesületi bálók, farsangi multságok bevételei és az azokhoz kapcsolódó adományok, de a t zoltózenekarok önkéntes, vagy felkérés alapján történ fellépései is némi bevételt jelentenek. Az önkéntesek munkájához segítség a közmunka alóli felmentés. Különösen szép színfolt egy-egy t zoltó-egylet történetében a saját zászló felszentelése. Id vel a t zoltó-egylet megmérettetése különböz versenyeken a szervezet m ködésének nélkülözhetetlen elemévé válik. A szervezeti élet tehát kiteljesedik. [5]

5.3. A Sepsiszentgyörgyi Önkéntes T zoltóegylet

Sepsiszentgyörgyön a kiegyezés utáni években kezd dik meg az önkéntes t zoltóság megalakítására vonatkozó tervek kidolgozása. Több mint félszáz ember akaratának megfelelő en készülő - a tagsági díjat is rögzít - alapító okmány jóváhagyása után 1873-tól m ködik az Önkéntes T zoltóegylet. A várostól örökölt két nagy fecskendő és nyolc kocsifecskendő szolgálja az egylet munkáját. [5]

A megalakulás utáni néhány évben a tagok szakmai felkészítésére nem fordítanak gondot, ezért 1876-ban fellángoló városi t z körüli rendezetlen tevékenység okán az egylet újra szervezése szükségszerűvé válik. Egy er s, m köd képes t zoltóegylet létezése érdekében a város vezet i és értelmiségének egy része feladatot vállal az igazgatótanácsban. Az új egylet a m ködését 108 t zoltóval kezdi. A parancsnokság tíz f , köztük egy orvos, a t zoltókat a szervezet négy csoportjába (cs vezet , mászó, szivattyús és vagyonbiztonsági) osztják be. Hamarosan a felkészítés szakszerűségével, gyakorlatokon szerzett tapasztalatokkal felvértezve állnak a vártán az új kihívásokkal szemben. A t zoltók rendszeres rszolgálatot teljesítenek este 9-t 1 virradatig. Nappal egy személy az rtoronyban teljesít szolgálatot. Az egylet m ködésének anyagi alapját a városi pótdó, a város által kiutalt pénz, és a pénzadományok képezik. A lehet ségek szerint egyen és munkaruhát biztosítanak a m köd t zoltóknak, felszereléseket vásárolnak, gyakorlólétesítményeket alakítanak ki. 1882-t l az igazgatótanács megsz nik, és a parancsnokság munkáját egy választmány (6 f) segíti. Az átdolgozott alapsza-

bályt 1891-ben fogadja el a belügyminisztérium.⁵ Az egyesület zászlaját (3. kép) 1895-ben szentelik fel. [5]

3. kép. A Sepsiszentgyörgyi T zoltó Egyesület zászlója (1895)

Forrás: Tóth Szabolcs Barnabás: A háromszéki önkéntes t zoltók múltja és jelene. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.) 46. oldal.

A zászló körkeretében a felirat felül – *Önkéntes t zoltó egyesület*, alul – *Sepsi Szentgyörgy*, a közepén II. Lajos arcképe látható, az t körülvev felirat – *Christus spes mea* /Krisztus az én reménységem/, a keret körül különféle eszközök ágyúcs , szuronyos puskacs , kardél, harci dob, kürt és zászló látható. A zászlószalagok felirata olvashatatlan, a szövegét a zászlóanya, illetve az adományozó íratja a szalagra. A zászlószalagok katonai mintára készülnek. [5]

---

⁵ Tóth Szabolcs Barnabás: A háromszéki önkéntes t zoltók múltja és jelene. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.) 43-47 oldal. [5]

A T zoltóegylet 80 taggal belép az Országos T zoltóegyletek Segélyszövetkezetébe, 1893-ban kilépnek és megalakítják saját segélyezési alapjukat. A t zoltó gyakorlatok helyszíne a Református Kollégium tornacsarnoka és a Benk -féle kert. 1878-ban két t zoltó Budapesten tanfolyamot végez és az ott tanultakat ültetik át a helyi t zoltói gyakorlatba. 25 év alatt 57 t zoltó sikeresen m ködnek, közben t zoltótornyot alakítanak ki a Bazár-épületben, valamint szirénát telepítenek a riasztás céljából. A t zoltózenekar 1894-ben alakul, amely számos városi rendezvény (ünnepélyek, március 15-i megemlékezés, Székely Nemzeti Múzeum alapkövetése stb.) közreműködője. **(4. kép)** [5]

4. kép. A Sepsiszentgyörgyi T zoltó Egylet zenekara (1894)

Forrás: Tóth Szabolcs Barnabás: A háromszéki önkéntes t zoltók múltja és jelene. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.) 47. oldal.

5.5. Adalékok Szentgyörgyi Dénes (Marosvásárhely) önkéntes t zoltói m ködéséhez

Szentgyörgyi Dénes önkéntes t zoltói tevékenysége jó példája annak, hogy egy személy miképpen teheti magát hasznossá, hogyan kamatoztathatja tehetségét egy település t zoltói tevékenységének érdekében. 25 évig a t zoltói elleni küzdelemben jeleskedő t zoltóként királyi díszérmet kap 1913-

ban, amely állami elismerésként szentesíti a helyi közösség érdekében végzett társadalmilag hasznos tevékenységét. [12]

Ezt mivel érdemelte ki? Szentgyörgyi Dénes már 1888-ban a város önkéntes t zoltó egyesületének m köd tagja. Helyi értelmiségiként - tanítóként – hamar bizalmat kap, ismereteit állandóan b vítve rövid id n belül szivattyú-mester, ilyen min ségben rparancsnok (szolgálati váltás parancsnoka, ma szolgálat-parancsnoknak nevezik). 1889-ben tiszti vizsga letételére jelentkezik, sikeresen teljesíti vállalkozását. [12]

Az egyesület egyik alparancsnokaként a t zoltó ügyek megoldásának szószólója, és ügybuzgó résztvevője. Tollforgató emberként a t zoltóság gyakorlati gondjainak megoldását is szóvá teszi. Egyik írásában az önkéntes szervezetek papíron és ténylegesen meglévő létszámával, a gyakorlatokon és vész esetén a m köd tagok (ténylegesen munkát végzők) gondjaival foglalkozik. Mondanivalójának lényege, hogy gyakorlás és vész esetén a t zoltóság minden tagja ténylegesen hasznosítsa magát, mert az ügy érdekében valóban tevékenyked m köd t zoltókra van szükség, azaz a vezényl utasításai szerint mindenki derekasan vegyen részt a feladatok megoldásában. Egy másik írásában az egyesület zenekarának példás tevékenységéről, különféle városi eseményeken való közrem ködéséről, jószív ségéről, nagyvonalúságáról ír. 1891-ben a t zoltók gyakorlati tevékenységét fejleszt riasztási tervet dolgoz ki. [12]

Szentgyörgyi 1891 szeptemberében országos t zoltó szaktanfolyam hallgatója. A tanfolyam széleskörű t zoltói ismeretekkel ruházza fel, gyakorlati ismeretei megsokszorozódnak. Hazatérve tisztelettel jelenti, hogy „*kit n tiszti min sítvénnyel*” zárta küldetését. [12]

1892-ben a számára el nytelen dolgok miatt az egyesületben viselt tisztségeiről lemond, de mégis marad az egyesületben. Felkészültségét kamatoztatja. 1893-ban már a segédtiszt szerteágazó munkáját végzi, kapcsolatot tart a város vezető szerveivel, a t zoltók életéhez tartozó ügyeket intéz, pl. az egyenruha viselés szabálytalanságairól, illetve és szabályozásáról rendelkezést fogalmaz meg, a segélyezés és kegyeleti ügyekben ír tájékoztatókat; a t zjelző állomások és távbeszélő hálózat ügyében a belügyminiszternek kérelmet terjeszt fel. [12]

Szentgyörgyi Dénes személyiségét, munkáját, egész lényét jól jellemzik a királyi emlékérem átadási ünnepségen (1913) Dr. Bernády György Marosvásárhely szabad királyi város polgármesterének, valamint Deák Lajos királyi tanácsos, tanfelügyelőnek a szavai. [12]

Dr. Bernády György polgármester beszédében „Rámutat a maros-vásárhelyi „Székely - Társaság” alakítására, és azóta vezetése körül kifejtett munkásságai, a „Kossuth-szobor és Márczius 15-iki állandó bizottság” keblében végzett nagy tevékenységére, a város számtalan közhasznú és humánus célú egyletében s köztük éppen a T zoltó Egyletben teljesített értékes, kiváló szolgálatokra.”⁶ [12]

Deák Lajos királyi tanfelügyel „reá mutat Szentgyörgyi Dénes érdemeire, melyeket, mint kit n tanító az iskolában, s mint kiváló emberbarát a „Szegénytanulókat Segélyez Egyesület” alakítása és 25 év óta lankadatlan buzgó vezetése által szerzett. Felemlíti irodalmi hasznos tevékenységét melyeknek eredményei a maga nemében páratlan „Maros-Vásárhelyi Lexikon”, valamint a „Iskolai Ünnepeink” és az „Ifjú Iparos” czim tanügyi lapok szerkesztése és kiadása. Végül pedig a városunkban szintén ünnepelt által szervezett és 6 év óta lankadatlan buzgósággal vezetett „Községi Iparostanoncz Iskolai Otthon” melyben a jöv iparos nemzedék törekv ifjúi nyernek lelki és testi nevelést.”⁷ [12]

Az fentiekb l következtetni lehet arra, hogy a t zoltó-egyletek (önkéntes, köteles t zoltóságok) munkájának, vezetésének színvonalát országszerte tömegesen szolgálják az adott település értelmiségének soraiba tartozó személyek (tanító, jegyz , ügyvéd, orvos stb.), mint ahogy erre példa Marosvásárhely esetében Szentgyörgyi Dénes tanító. [12]

---

⁶ Dr. Hadnagy Imre József: Szentgyörgyi Dénes arcképe (Adalékok Szentgyörgyi Dénes – Marosvásárhely szabad királyi város t zoltó alparancsnoka – életútjához. (<http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/768-szentgyorgyi-denes-arckepe.pdf>, 2. oldal.)

⁷ U.o. 2. oldal.

6. BEFEJEZÉS

Az önkéntes t zoltó szervezetek létrejöttét gátló császári önkény megszüntetése, azaz a kiegyezés után szabad utat kapnak a hazai települések az önkéntesség elvén alapuló t zoltószervezetek létrehozására. Az eszme terjedésének köszönhetően az 1870-es évektől kezdődően az önkéntes szervezetek száma növekszik, az ezredfordulót megelőző években pedig az azt követően csaknem másfél évtizedben számuk sokszorosára emelkedik.

Ennek bizonyítékeként álljanak itt az alábbiak. Magyarország önkéntes t zoltóságainak történetével foglalkozó kiadvány⁸ függelékében a Trianon utáni Magyarország települései szerepelnek az önkéntes t zoltóságaik megalakulásának évszámával (a felsorolás hiteles forrásmunkák alapján készült). A felsorolt 1386 településen az első világháború kezdetéig 1146-ban alakul önkéntes t zoltóság, tehát 240 település nem élt ezzel a lehetőséggel. Az utóbbiak között város és községek is találhatók, de többségük kis település. Az önkéntesség eszméje tehát gyökereskedett.

Az elcsatolt országrészekről adatok nem állnak rendelkezésre, de az biztonsággal állítható, hogy elcsatolásukig az önkéntesség eszméje náluk is gyökeret vert. Ennek a jelen írás Erdélyrészi Magyarországról szóló részében leírtak bizonyosságot szolgáltatnak. A szerzőnek nem volt alkalma az elcsatolt országrészek e témába tartozó adatainak gyűjtésére, ezért meggyőző bizonyítékaik nincsenek a tényleges helyzet feltárására. Így megmarad erre a lehetőség annak a vállalkozó szellemű kutatónak, aki a téma gondozására szánja rá magát.

---

⁸ Tarján Rezső – Minárovics János: Az önkéntes t zoltóságok történetéből I. (Belügyminisztérium T zrendészeti Országos Parancsnoksága, 1968. Budapest.) 145-155. oldal.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Tarján Rezső – Minárovics János: Az önkéntes tűzoltóságok történetéből I. (Belügyminisztérium Tűzrendészeti Országos Parancsnoksága, 1968. Budapest.)
- [2] Markusovszky Béla: Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története. Az első két évtized /1870-1890, Budapest, 1911.
- [3] Szilágyi János – Szabó Károly.: A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig. (BM Könyvkiadó, Budapest 1986).
- [4] Gamauf Vilmos: Magyarázat az erdélyrészi tűzoltó egyletek sommás statisztikájához. (Markusovszky Béla: Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története. Az első két évtized /1870-1890, Budapest, 1911. II. rész. 46-49. oldal.)
- [5] Tóth Szabolcs Barnabás: A háromszéki önkéntes tűzoltók múltja és jelene. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.)
- [6] Tóth Szabolcs Barnabás: Háromszéki tűzoltószerkezetek. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2015.)
- [7] Dr. Hadnagy Imre József: Az ösztönösség, tudatosság, szervezettség, tudományosság szerepe a tűzoltásban – első sorban a vízzel oltás - technikájának fejlődésében a XX. század közepéig. (A www.vedelem.hu honlapon a História rovat 2007.)
- [8] Dr. Hadnagy Imre József: A tűzjelzés fejlődése a XX. század közepéig. (A www.vedelem.hu honlapon a História rovat 2007.)
- [9] Dr. Hadnagy Imre József: A tűzveszélyesség fejlődése napjainkig. (A www.vedelem.hu honlapon a História rovat 2008.)
- [10] Dr. Hadnagy Imre József: Tűzszabályrendeletek. A tűzgyulladásának elhárítása, a támadóknak sebes hírvételezése, harapódzásainak megakadályozása, avagy adalékok a tűz körüli szabályozott eljárási rend kialakulásának, valamint a helyhatósági tűzszabályrendeletek, és a tűzvédelmi szabályzó állami rendeletek megszületésének történetéhez. (A www.vedelem.hu honlapon a História rovat 2008.)

[11] Dr. Hadnagy Imre József: 140 éve alakult meg a Magyar országos T zoltó Szövetség, avagy az 1870-ben kezdődött sokoldalú küzdelem „a rendszeres t zoltóság terjesztéséért, tökéletesítéséért és egységessé alakításáért a magyar korona országaiban”. (A www.vedelem.hu honlapon a História rovat 2010.)

[12] Dr. Hadnagy Imre József: Szentgyörgyi Dénes arcképe (Adalékok Szentgyörgyi Dénes – Marosvásárhely szabad királyi város t zoltó alparancsnoka – életútjához. (<http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/768-szentgyorgyi-denes-arckepe.pdf>)

KÉPEK JEGYZÉKE

1. kép. Az aradi Önkényes Polgári T zoltókar tagfelvételi igazolványa

Forrás: Tarján Rezs : Az önkéntes t zoltóság történetéb l. (BM T zrendészet Országos Parancsnoksága, 1968.)

2. kép. A MOTSZ taglétszámának alakulása 1870 és 1914 között

Forrás: Tarján Rezs : Az önkéntes t zoltóság történetéb l. (BM T zrendészet Országos Parancsnoksága, 1968.)

3. kép. A Sepsiszentgyörgyi T zoltó Egylet zászlója (1895)

Forrás: Tóth Szabolcs Barnabás: A háromszéki önkéntes t zoltók múltja és jelene. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.)

4. kép. A Sepsiszentgyörgyi T zoltó Egylet zenekara (1894)

Forrás: Tóth Szabolcs Barnabás: A háromszéki önkéntes t zoltók múltja és jelene. (Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011.)

Dr. Hadnagy Imre József

T zoltó Múzeum volt munkatársa

former employee of the Fire Museum

dr.hadnagyimre@freemail.hu

ORCID azonosító: 0000-0001-9711-3551

Kézirat beérkezése: 2017. szeptember 10.

Kézirat elfogadása: 2017. november 12.